

**O'SIMLIK LARNI HIMOYA QILISH YO'NALISHI
TALABALARNING INGLIZ TILIDAGI KASBIY KOMPETENSIYASINI
AUTENTIK MATNLARNI O'QISH VOSITASIDA
TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYASI**

Turg'unboyev Muhammadbobur Faxriddin o'g'li

Namangan chet tillati instituti, o'qituvchisi

Email: boburteacher99@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola oliy ta'limda o'simliklarni himoya qilish yo'nalishi talabalari uchun ingliz tilidagi kasbiy kompetensiyani rivojlantirishning innovatsion texnologiyasini – autentik matnlar asosida o'qitish metodikasini tahlil qiladi. Tadqiqotning asosiy diqqat markazida talabalarni kelajakdagi kasbiy faoliyatida duch keladigan haqiqiy materiallar (ilmiy maqolalar, laboratoriya protokollari, pestitsidlar bo'yicha texnik hujjatlar, qurilmalar uchun qo'llanmalar) orqali til va mutaxassislik bilimlarini integratsiyalashgan holda o'rgatish yotadi.

Ishda "janr tahlili" (genre analysis), kontent asosida til o'qitish (Content-Based Instruction) kabi zamonaviy yondashuvlar, shuningdek, "scaffolding" (qo'llab-quvvatlovchi vositalar) usullarining qo'llanilishi tavsiya etiladi. Ushbu texnologiya nafaqat maxsus terminologiyani o'zlashtirishga, balki talabalarning ilmiy va texnik matnlarni tahlil qilish, talqin etish va yaratish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Maqola ushbu metodikaning amaliy jihatlarini, dars jarayoniga integratsiya qilish bosqichlarini va kutilayotgan natijalarni taqdim etadi, bu esa fitopatologiya mutaxassislarini tayyorlash sifatini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Fitopatologiya, Kasbiy ingliz tili (ESP), Autentik matnlar, Kasbiy kompetensiya, Janr tahlili (Genre Analysis), Kontent asosida til o'qitish

(CBI), Qo'llab-quvvatlovchi vositalar (Scaffolding), Texnik hujjatlar, Terminologiya, Integratsiyalashgan ta'lim, Kommunikativ qobiliyati.

KIRISH

Zamonaviy globallashuv sharotitida qishloq xo'jaligi sohasidagi ilmiy-texnikaviy yutuqlar va innovatsion texnologiyalar tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Bu jarayon, ayniqsa, o'simliklarni himoya qilish (fitopatologiya) kabi fanlar uchun xalqaro hamkorlik va ma'lumot almashinuvini zaruriy talabga aylantirmoqda. Shu bilan birga, O'zbekiston qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va uning raqobatbardoshligini oshirish yo'lida olib borayotgan keng qamrovli islohotlar ham soha mutaxassislariga yangi, jahon miqyosidagi bilim va ko'nikmalarni, jumladan, chet tillarida erkin mulogot qilish qobiliyatini talab qilmoqda.

Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida o'simliklarni himoya qilish yo'nalishi talabalari an'anaviy "umumiy ingliz tili" dasturlari doirasida ta'lim olmoqda, ammo bu dasturlar ko'pincha ularning o'ziga xos kasbiy ehtiyojlarini to'liq qondira olmaydi. Talabalar nazariy bilimga ega bo'lishlariga qaramay, amaliyotda – xalqaro ilmiy adabiyotlarni o'qishda, yangi pestitsidlar yoki uskunalar bo'yicha texnik hujjatlar bilan ishlashda, xorijiy hamkasblari bilan kommunikatsiya o'rnatishda katta qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu muammo, asosan, o'quv jarayonida talabalarni ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida duch keladigan haqiqiy, "autentik" materiallar bilan etarli darajada tanishtirmaslikdan kelib chiqadi.

Mazkur muammoni bartaraf etishning samarali yo'li sifatida "Ingliz tilini o'qitishning maxsus maqsadlari" (English for Specific Purposes – ESP) doirasidagi zamonaviy yondashuvlar, xususan, **autentik matnlar asosida kasbiy kompetensiyani rivojlantirish texnologiyasi** alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Ushbu texnologiya talabalarni faqat til o'rganish bilan cheklanib qolmaslikka, balki o'z mutaxassislik sohasidagi haqiqiy ilmiy va amaliy matnlarni tushunish, tahlil qilish va ulardan samarali foydalanish ko'nikmalarini egallashga yo'naltiradi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolaning magsadi – o'simliklarni himoya qilish yo'nalishi talabalari uchun autentik matnlar (ilmiy maqolalar, texnik ko'rsatmalar, laboratoriya hisobotlari) asosida ingliz tilidagi kasbiy kompetensiyani takomillashtirishning nazariy asoslari va amaliy metodlarini tizimli ko'rib chiqish, shuningdek, ushbu texnologiyani o'quv jarayoniga joriy etishning samarali yo'llarini taklif etishdir. Tadqiqot "janr tahlili", "kontent asosida til o'qitish" va "qo'llab-quvvatlovchi vositalar" kabi ilg'or metodlarning fitopatologiya sohasi talabalariga mo'ljallangan ESP dasturida qo'llanilishi imkoniyatlarini ochib beradi. Stoller, F. L., & Robinson, M. S.ning ta'kidlashicha mavzu va tilni integratsiyalashgan holda o'rgatish o'quvchilarning ham mutaxassislik, ham til ko'nikmalarini bir vaqtda rivojlantiradi.¹

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu ilmiy maqolani yaratish jarayonida o'simliklarni himoya qilish yo'nalishi talabalari uchun autentik matnlar asosida ingliz tilidagi kasbiy kompetensiyani rivojlantirish texnologiyasini o'rganish va takomillashtirish maqsadida kompleks tadqiqot metodologiyasi qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik bazasi sifatida bir-birini to'ldiruvchi bir qator usullar integratsiyalashgan holda amalga oshirildi.

1. Nazariy tahlil va tizimlashtirish usuli. Tadqiqotning dastlabki bosqichida muammoning nazariy asoslari chuqur o'rganildi. Buning uchun zamonaviy pedagogika, lingvodidaktika va "maxsus maqsadli ingliz tili" (ESP) sohalaridagi ilmiy adabiyotlar (Hutchinson & Waters, 1987; Swales, 1990; Hyland, 2007) tahlil

¹ Stoller, F. L., & Robinson, M. S. (2018). Innovative ESP Teaching Practices and Materials Development. In *The Routledge Handbook of English for Specific Purposes* (pp. 216–229). Routledge.

qilindi. Xalqaro va mahalliy tajribalarni o'rganish orqali autentik materiallar asosida o'qitishning tamoyillari, "janr tahlili" (Genre Analysis), "kontent asosida til o'qitish" (Content-Based Instruction) kabi yondashuvlarning mohiyati aniqlab olindi va fitopatologiya sohasi kontekstida qayta talqin qilindi. Paltridge, B eslatib o'tadiki, Murakkab autentik matnlar bilan ishlashda talabalarga bosqichma-bosqich yordam (masalan, so'zlar ro'yxati, savollar, diagrammalar) ko'rsatish lozim. Bu yordam vaqt o'tishi bilan kamaytirilib boriladi.²

2. So'rov va kuzatish usullari. Amaliy bosqichda qishloq xo'jaligi oliy ta'lim muassasalarining fitopatologiya yo'nalishi talabalari (3-4 kurs) va ingliz tili o'qituvchilari o'rtasida anketalar va chuqur intervyular o'tkazildi. Talabalar o'rtasida o'tkazilgan anketada ularning ingliz tilidagi kasbiy matnlar (ilmiy maqolalar, texnik hujjatlar) bilan ishlashdagi qiyinchiliklari, motivatsiya darajasi va o'quv ehtiyojlari aniqlab olindi. O'qituvchilar bilan suhbatlar esa amaliyotdagi muammolar, mavjud dasturlarning kamchiliklari va yangi metodik yechimlarga bo'lgan ehtiyojni ochib berdi.

3. Pedagogik eksperiment (amaliy tajriba). Tadqiqotning markaziy qismini tashkil etgan usul – nazariya asosida ishlab chiqilgan metodik modelning samaradorligini sinab ko'rish maqsadida o'tkazilgan pedagogik eksperimentdir. Tajriba 2 ta parallel guruh (nazorat va eksperimental)da 1 akademik semestr davomida olib borildi. Nazorat guruhi an'anaviy ESP dasturi bo'yicha, eksperimental guruh esa tadqiqotchilar tomonidan ishlab chiqilgan – autentik fitopatologik matnlar (CABI maqolalari, FAO hisobotlari, Corteva Agriscience kabi yetakchi kompaniyalarning pestitsidlar bo'yicha rasmiy qo'llanmalari) asosidagi maxsus o'quv dasturi bo'yicha ta'lim oldi.

² Paltridge, B. (2013). Genre and English for Specific Purposes. In *The Handbook of English for Specific Purposes* (pp. 347–366). Wiley-Blackwell.

4. Testlash va natijalarni statistik tahlil qilish. Eksperimentning boshlang'ich va yakuniy bosqichlarida ikkala guruh talabalari ham kirish va chiqish nazorat testlaridan o'tkazildi. Testlar 3 komponentdan iborat edi: 1) fitopatologik terminologiyani bilish; 2) qisqa autentik ilmiy matnni o'qib tushunish va unga savollarga javob berish; 3) berilgan kasbiy vaziyatda qisqa texnik xabar (masalan, fungitsid qo'llash bo'yicha) yozish. Olingan natijalar SPSS (26-versiya) dasturiy paketi yordamida statistik tahlil qilindi, o'rtacha arifmetik qiymatlar, standart og'ish va t-testi yordamida farqlarning ahamiyatliliigi aniqlandi.

5. Tahliliy usul. Eksperiment davomida ham, undan keyin ham talabalar tomonidan bajarilgan topshiriqlar (matn tahlillari, yozma ishlar) va ularning o'z-o'zini baholash jurnallari sifatli tahlil qilindi. Bu usul yordamida talabalarning kasbiy matnlar bilan ishlash strategiyalari, tushunchalaridagi o'zgarishlar va mental modellarining rivojlanishi kuzatildi va tizimlashtirildi.

Ushbu bir-biri bilan bog'liq metodlarning majmuasi tadqiqot mavzusini har tomonlama, ob'ektiv va ilmiy asosli yoritishga, shuningdek, ishlab chiqilgan texnologiyaning amaliy samaradorligini isbotlashga imkon berdi.

NATIJALAR VA ULARNING TAHLILI

Pedagogik eksperiment natijalari o'simliklarni himoya qilish yo'nalishi talabalarining ingliz tilidagi kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda autentik matnlar asosidagi texnologiyaning aniq ijobiy ta'sirini ko'rsatdi. Nazorat va eksperimental guruhlarining dastlabki (pre-test) va yakuniy (post-test) natijalarini taqqoslab ko'rish orqali quyidagi asosiy tendensiyalar aniqlandi.

Avvalambor, fitopatologik terminologiyani bilish bo'yicha natijalarda sezilarli farq kuzatildi. Eksperimental guruhda o'rtacha ko'rsatkich 71,3% dan 89,6% ga ko'tarildi (o'sish 18,3%), nazorat guruhida esa faqat 70,1% dan 76,4% ga (o'sish 6,3%). Bu farq statistik jihatdan ahamiyatlidir ($p < 0,01$). Talabalarning fikricha, ilmiy maqolalar va pestitsidlar bo'yicha rasmiy qo'llanmalarda

terminlarning takroriy va kontekstual qo'llanilishi ularni yodlash va idrok etishni osonlashtirgan.

Ikkinchi muhim natija – autentik matnlarni o'qib tushunish va tahlil qilish ko'nikmasining o'sishida namoyon bo'ldi. Matn asosidagi testlarda eksperimental guruh talabalari kirish sinovida 65% o'rtacha ko'rsatkichdan chiqish sinovida 84% ga yetdi. Ular matnning mantiqiy tuzilishini (IMRaD) aniqlash, asosiy g'oya va dalillarni ajratib olishda ancha yugori natijalarni ko'rsatdilar. Nazorat guruhida bu o'sish faqat 9% ni tashkil etdi (67% dan 76% gacha). Bu "janr tahlili" orqali matn strukturasi bilan tanishtirilgan talabalar mazmunni yaxshiroq idrok eta olishlarini tasdiqlaydi.

Uchinchi ko'rsatkich – kasbiy yozma nutq (qisqa texnik xabar tuzish) bo'yicha edi. Eksperimental guruh talabalari aniqroq va izchilroq fikr bayon qilish, tegishli terminlardan foydalanish va berilgan formatga (qo'llanma, hisobot) rioya qilishda sezilarli yutuqqa erishdilar. 5 ballik shkala bo'yicha ularning o'rtacha bahosi 3,1 balldan 4,2 ballga ko'tarildi. Buning asosiy sababi sifatida talabalar laboratoriya protokollari va ilmiy maqolalarning "Discussion" bo'limlari kabi namunaviy matnlar bilan tanishganligi va ularni o'z ishlarida namuna sifatida ishlata olishlari ko'rsatiladi.

Nafaqat kvantitativ, balki sifatli tahlil ham ijobiy natijalarni ko'rsatdi. Eksperimental guruh talabalari o'z-o'zini baholash daftarchalarida keltirgan fikrlariga ko'ra, ular o'z kasbiy sohasidagi xalqaro axborot manbalariga ishonch bilan murojaat eta boshlaganliklarini, o'qish tezligi va tushunish chuqurligi oshganini ta'kidladilar. Shunday qilib, natijalar autentik matnlar asosidagi texnologiyaning talabalarning nafaqat lingvistik, balki operatsional-kasbiy kompetensiyalarini ham kompleks rivojlantirishda yuqori samaradorligini isbotladi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni isbotladi: o'simliklarni himoya qilish talabalari uchun autentik matnlar asosidagi o'qitish texnologiyasi ingliz tilidagi kasbiy kompetensiyani rivojlantirishning eng samarali usuli hisoblanadi. Ushbu yondashuv talabalarni haqiqiy kasbiy muammolar va xalqaro axborot manbalari bilan bevosita tanishtiradi, terminologiyani chuqur o'zlashtirishga, ilmiy matnlarni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishga va mustaqil kasbiy muloqot qobiliyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Maqolada taklif etilgan metodik modelning amaliy joriy etilishi kelajak mutaxassislarning raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduqodirov, A., & Pardayev, A. (2021). Chet tillarni o'qitishning innovatsion texnologiyalari. Toshkent: «Fan va texnologiya» nashriyoti.
2. Karimova, Sh.A. (2020). Oliy ta'lim muassasalarida maxsus maqsadli ingliz tilini o'qitish metodikasi. Xorijiy tillarni o'qitish masalahari, 3(2), 45-52.
3. Raximova, M.T. (2019). Kasbiy yo'nalishlar bo'yicha ingliz tili. O'quv qo'llanma. Toshkent: Tafakkur nashriyoti.
4. Dudley-Evans, T., & St John, M. J. (1998). *Developments in English for Specific Purposes: A multi-disciplinary approach*. Cambridge University Press.
5. Guariento, W., & Morley, J. (2001). Text and task authenticity in the EFL classroom. *ELT Journal*, 55(4), 347-353.
6. Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). *English for Specific Purposes: A learning-centred approach*. Cambridge University Press.
7. Hyland, K. (2007). Genre pedagogy: Language, literacy and L2 writing instruction. *Journal of Second Language Writing*, 16(3), 148-164.
8. CABI Digital Library – <https://www.cabidigitallibrary.org>
9. FAO (Food and Agriculture Organization) Publications – <http://www.fao.org/publications/en/>
10. ResearchGate – <https://www.researchgate.net>